

ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ
PODUNAVLJA U SRBIJI
– KNJIGA 2

**Posebna
izdanja 73**
Beograd
2014. godina

Institut
za arhitekturu
i urbanizam
Srbije

IZDAVAČ

Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije (IAUS)
Beograd, 11000 Bulevar kralja Aleksandra 73/II
faks: (381 11) 3370-203, iaus@iaus.ac.rs, www.iaus.ac.rs

ZA IZDAVAČA

Igor Marić, direktor

IZDAVAČKI SAVET

Mila Pucar, predsednik, IAUS, Beograd; Jasna Petrić, zamenik predsednika, IAUS, Beograd; Tamara Maričić, sekretar Izdavačkog saveta, IAUS, Beograd; Branislav Bajat, Univerzitet u Beogradu, Građevinski fakultet, Beograd; Milica Bajić-Brković, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, Beograd; Dragana Bazik, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, Beograd; Branka Dimitrijević, Glasgow Caledonian University, Glazgov; Milorad Filipović, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, Beograd; Igor Marić, IAUS, Beograd; Darko Marušić, Beograd; Nada Milašin, Beograd; Saša Milijić, IAUS, Beograd; Zorica Nedović- Budić, University College Dublin, School of Geography, Planning and Environmental Policy, Dablin; Marija Nikolić, Beograd; Vladimir Papić, Univerzitet u Beogradu, Saobraćajni fakultet, Beograd; Ratko Ristić, Univerzitet u Beogradu, Šumarski fakultet, Beograd; Nenad Spasić, IAUS, Beograd; Božidar Stojanović, Institut „Jaroslav Černi“, Beograd; Borislav Stojkov, Republička agencija za prostorno planiranje Republike Srbije, Beograd; Dragutin Tošić, Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd; Miodrag Vujošević, IAUS, Beograd; Slavka Zeković, IAUS, Beograd

RECENZENTI

dr Jasna Petrić, viši naučni saradnik, IAUS
prof. dr Jasminka Cvejić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Šumarski fakultet, Beograd

UREDNICI

Marija Maksin
Nikola Krunić
Marina Nenković-Riznić

LEKTURA I KOREKTURA

Nina Dimitrijević

PREVOD

Snježana Mijatović

DIZAJN KORICA

Tanja Bajić

KOMPJUTERSKA OBRADA

Olgica Bakić, Jelena Basarić

TIRAŽ 200 kom.

ŠTAMPA „Planeta print“, d.o.o., Beograd

ISBN 978-86-80329-79-6

U finansiranju monografije su učestvovali Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.

U ovoj knjizi izložen je deo rezultata naučnoistraživačkog projekta TR 36036 „Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije u periodu 2011–2014/15. godine.

Ana Niković, Božidar Manić KONCEPT UNAPREĐENJA URBANOG IDENTITETA NASELJA U OBLASTI PODUNAVLJA	219-234
Tanja Bajić, Jelena Basarić URBANI RAZVOJ I PROMENE U KORIŠĆENJU PROSTORA PRIOBALJA: PRIMER BEOGRADA	235-250
Igor Marić, Branislava Kovačević PRAVILA UREĐENJA I GRAĐENJA RURALNIH NASELJA U PRIOBALJU DUNAVA – TENDENCIJE U URBANIZMU I ARHITEKTURI	251-272
Jelena Živanović Miljković, Marijana Pantić UREĐENJE, ZAŠTITA I KORIŠĆENJE POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA U PODUNAVLJU	273-290
Ljubiša Bezbradica, Tijana Crnčević ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE PODUNAVLJA U SRBIJI	291-320
Boško Josimović, Marina Nenković-Riznić INTEGRALNO PLANIRANJE I KORIŠĆENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE U PODUNAVLJU	321-336
Tamara Maričić, Vesna Jokić ODRŽIVO KORIŠĆENJE PRIRODNIH RESURSA U PODUNAVLJU – PRIMER KOSTOLAČKOG UGLJENOG BASENA	337-368
Olgica Bakić, Aleksandra Gajić KONCEPT GIS-A KAO PODRŠKA UPRAVLJANJU ODRŽIVIM PROSTORNIM RAZVOJEM PODUNAVLJA	369-386
Nikola Krunić, Marija Maksin DUNAVSKO-SAVSKI POJAS KAO OSNOVA RAZVOJA PODUNAVLJA U SRBIJI	387-402

LJUDSKI (HUMANI) RESURSI U PODUNAVLJU U SRBIJI

Vesna Jokić¹

Apstrakt: *Ljudski resursi predstavljaju osnovu ekonomskog i socijalnog razvoja. Važna komponenta ljudskog razvoja su demografske resursi, koji uključuju opšte kvalitativne i kvantitativne karakteristike stanovništva. Demografski razvoj je jedan od glavnih izazova u ostvarenju održivog/uravnoteženog razvoja, posebno sa stanovišta buduće organizacije društva, raspoloživih resursa radne snage, socijalne i teritorijalne kohezije i opšteg ekonomskog i socijalnog napretka zajednice. Istovremeno, koncept održivog razvoja podrazumeva postojanje potrebnog stepena demografske stabilnosti i uravnoteženosti funkcionalnih kontingenata u društvenoj zajednici i njenim regionalnim područjima.*

Ovaj rad daje pregled demografskih promena u periodu od 1948 do 2011. godine i karakteristike ljudskih resursa u Podunavlju u Srbiji. Analizirani su odabrani demografski indikatori, a populacioni potencijali su iskazani indeksom demografskih resursa.

Ključne reči: *ljudski resursi, starosna struktura, depopulacija, socijalni razvoj*

HUMAN RESOURCES IN DANUBE REGION IN SERBIA

Abstract: *Human resources are the basis of economic and social development. An important component of human development are demographic resources, which include the overall qualitative and quantitative characteristics of the population. The demographic development is also one of the main challenges in achieving sustainable/balanced development, particularly with regard to the future organization of society, the available labour resources, social and territorial cohesion and general economic and social progress of the community. At the same time, the concept of sustainable development implies the existence of the requisite level of demographic stability and balance of functional groups in the community and its regional areas.*

This paper makes an overview of demographic changes in the period from 1948 to 2011, and characteristics of the human resources in Danube Region in Serbia. The analysis is based on selected demographic indicators, population potential being represented by the demographic resources index.

Keywords: *human resources, age structure, depopulation, social development*

---

¹ mr Vesna Jokić, istraživač saradnik, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd

1. UVOD

Temeljnu odrednicu ekonomskog i socijalnog razvoja, i uopšte napretka zajednice u celini, čini njino stanovništvo (ljudski resursi). Demografski, ekonomski i socijalni razvoj su međusobno povezani i uslovljeni. Privredni i socijalni razvoj utiču na razmeštaj i razvoj stanovništva, a istovremeno procesi i trendovi u razvoju stanovništva i njegova struktura prema različitim obeležjima predstavljaju značajnu determinantu ekonomskog i socijalnog razvoja, planiranja i organizacije prostora.

Demografski razvoj je jedan od glavnih izazova u ostvarivanju održivog/uravnoteženog razvoja, posebno sa stanovišta raspoloživih resursa radne snage, organizacije društva i ostvarivanja socijalne i teritorijalne kohezije. U tom smislu, poslednjih decenija demografske promene i procesi (među kojima posebno starenje stanovništva i teritorijalna distribucija ljudskih resursa) zadobijaju sve veću pažnju stručne i šire javnosti. Naime, polazeći od činjenice da ljudski resursi predstavljaju ukupne kvalitativne i kvantitativne, postojeće i potencijalne društvene i biološke karakteristike stanovništva na nekom prostoru u određenom vremenu (Vojnović, 2009), to i njihovo istraživanje ukazuje na smer demografskih promena i procenu (re)valorizacije prostora, demografsku obnovu i uopšte mogućnosti razvoja.

Predmet ovog rada je analiza demografskog razvoja u periodu od 1948 do 2011. godine i identifikacija obeležja ljudskih resursa na području Podunavlja u Srbiji, odnosno vrednovanje demografskih potencijala na nivou opština/gradova kao osnove na kojima bi trebalo da se temelji budući ekonomski i socijalni razvoj. Valorizacija ljudskih resursa urađena je primenom indeksa demografskih resursa koji uključuje devet osnovnih indikatora, a na osnovu vrednosti ovog indeksa data je tipologija opština/gradova u Podunavlju.

2. PODRUČJE PODUNAVLJA U SRBIJI – PROSTORNI OBUHVAT

Regija Podunavlja je funkcionalno najznačajnija integrativna osovina srpskog geoprostora u kojoj su i dva najveća grada – Beograd i Novi Sad. Prirodna osovina regije je reka Dunav, plovna celim svojim tokom (oko 588 km). Međutim, kako Perišić navodi (1998:1,2): „U periodu posle Drugog svetskog rata u razvojnom smislu zanemarena je funkcija Dunava ... Podunavlje u Srbiji, kao uslov za privredni razvoj, saobraćaj, turizam, aglomeriranje pojedinih funkcija i sl., imalo je znatno manju ulogu od

mogućnosti i potencijala ... Iskorišćavanje prednosti Podunavlja u Srbiji odlikovalo se proizvoljnošću, parcijalnošću i nedostatkom osnovne, generalne ideje, koja bi imala poziciju projekta nacionalnog značaja, a shodno tome političke, ekonomske i druge podrške istog značaja”.

Prostornim planom Republike Srbije iz 1996. godine, dunavsko-savski pojas je definisan kao primarna osovina razvoja Srbije. U implementaciji Plana postojala je i zakonska odredba izrade posebnog Prostornog plana, koju je prema Perišiću trebalo dići na nivo „integralnog programa i plana razvoja Podunavlja u Srbiji“ (Perišić, 1998:3). Međutim, urađen je samo program izrade Prostornog plana, a rad na izradi Plana prekinut je 2001. godine.

Prostor Podunavlja u Srbiji teško je definisati i ograničiti, jer nije „jedinstvena, funkcionalno zaokružena celina“ (Đorđević i dr., 1998:207). U fizičko-geografskom smislu jasno se izdvajaju tri celine (Panonsko, Đerdapsko i Vlaško-pontijsko Podunavlje), koje se u pogledu prostorne i funkcijske organizacije značajno razlikuju. Prostorno-funkcionalnu strukturu Panonskog Podunavlja određuje dominantna beogradska aglomeracija, funkcionalno povezana sa Pančevom i Smederevom/Požarevcem, odnosno sa novosadskom koja uključuje i Bačku Palanku. U Đerdapskom i Vlaško-pontijskom Podunavlju su relativno mali centri, slabijeg funkcijskog kapaciteta. Šećerov i Nevenić (2004:228) područje Podunavlja u Srbiji, u kontekstu transgranične saradnje, kao i po različitostima u planiranju i korišćenju prostora, dele na tri celine – Gornje, Srednje i Donje. Gornje Podunavlje - prostor uz Hrvatsku granicu, od ulaska Dunava u Srbiju kod Batine (Bezdana) do Bačke Palanke. Srednje Podunavlje obuhvata teritoriju od Bačke Palanke do Rama. Donje Podunavlje – uz granicu sa Rumunijom, od Rama do Prahova.

U ovom radu, zona Podunavlja definisana je prema administrativnim granicama jedinica lokalnih samouprava (opštine i gradovi) koje svojom teritorijom, ili delom teritorije, izlaze direktno na Dunav. U Vojvodini Podunavlje obuhvata 13 opština: Apatin, Odžaci, Bač, Bačka Palanka, Bački Petrovac, Beočin, Sremski Karlovci, Titel, Inđija, Stara Pazova, Bela Crkva i Kovin i četiri grada: Novi Sad, Pančevo, Zrenjanin i Sombor. Na području Grada Beograda na Dunav direktno izlaze opštine Zemun, Novi Beograd, Stari Grad, Palilula (uže gradsko područje) i Grocka (šire gradsko područje), a u ovom radu uključene su i ostale opštine sa užeg gradskog područja (Voždovac, Vračar, Zvezdara, Rakovica, Savski Venac, Surčin i Čukarica). U regionu Južna i Istočna Srbija na Dunavu su gradovi Smederevo i Požarevac i

opštine Veliko Gradište, Golubac Majdanpek, Kladovo i Negotin. Podaci su agregirani na nivou gradova/opština i prostornih celina – Gornje Podunavlje (Apatin, Odžaci, Sombor, Bač i Bačka Palanka), Donje Podunavlje (Veliko Gradište, Golubac Majdanpek, Kladovo i Negotin) i Srednje Podunavlje (ostale lokalne samouprave – ukupno 25).

3. TENDENCIJE U RAZVOJU STANOVNIŠTVA U PODUNAVLJU

Prirodna obeležja i saobraćajno-geografski položaj omogućili su kontinuitet naseljavanja Podunavlja o čemu svedoči slojevitost kulturnog nasleđa iz različitih istorijskih epoha.

Prema prvom Popisu stanovništva posle Drugog svetskog rata (1948. godine) u Podunavlju je živelo 1.415.326 stanovnika, odnosno oko četvrtina (24,4%) stanovništva Republike Srbije. U beogradskim opštinama je bilo koncentrisana oko trećina stanovništva Podunavlja (478.662), u Novom Sadu oko 8% (111.358). U Srednjem Podunavlju, po broju stanovnika su se izdvajale opštine Zrenjanin (106.364), Pančevo (70.943), Smederevo (59.545) i Požarevac (52.727). U Gornjem Podunavlju je živelo 226.987 stanovnika (16% stanovništva Podunavlja), od toga 90.477 u najvećoj opštini Sombor. Donje Podunavlje je brojalo 151.633 stanovnika (oko 11% stanovništva Podunavlja), a najbrojnija je bila opština Negotin (63.447).

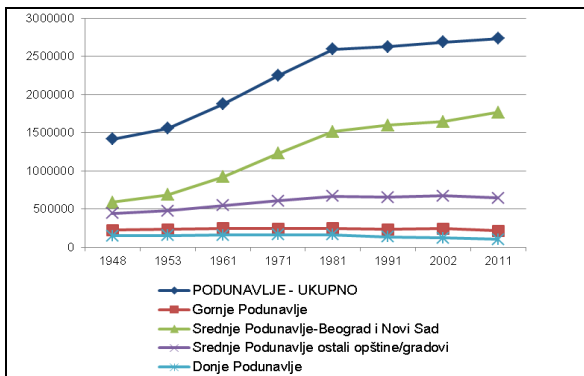
Period od pedesetih do osamdesetih godina na području Republike Srbije obeležile su intenzivne migracije na relaciji selo-grad², velikim delom usmerene na nekoliko najvećih gradova (Beograd, Novi Sad...). U ovom periodu broj stanovnika Podunavlja se povećao za 1.179.826 stanovnika, najvećim delom na području Beograda (785.567) i Novog Sada (138.780). Porast broja stanovnika u Gornjem i Donjem Podunavlju bio je znatno slabijeg, i sličnog, intenziteta (oko 10%, odnosno 20.389 lica u Gornjem i 13.814 u Donjem Podunavlju) i sa već evidentnom stagnacijom tokom sedamdesetih godina.

Period osamdesetih godina obeležile su promene u dinamici i smeru kretanja stanovništva, migracije iz već prilično ispražnjenih sela su oslabile, a negativan prirodni priraštaj karakteriše sve veći broj naselja. Srednje Podu-

---

² Najintenzivnije iseljavanje iz sela bilo je tokom šezdesetih, a nešto slabije tokom sedamdesetih godina. Samo u periodu 1961-1971, u gradove centralne Srbije doselilo se oko 600.000 stanovnika, odnosno više od polovine ukupno doseljenih za tri decenije. Istovremeno, u ovom periodu je bilo i najintenzivnije iseljavanje sela (oko pola miliona) (Radovanović, 1995:58).

navlje beleži porast od 137.724 stanovnika, uglavnom beogradske opštine (110.318) i Grad Novi Sad (15.326). U Gornjem Podunavlju broj stanovnika se smanjio za 4.687 lica – stanovništvo su „gubila“ ostala/seoska naselja (7.760), dok gradska beleže neznatan porast (oko 3%, 3.073 lica). U Donjem Podunavlju opadanje broja stanovnika je bilo intenzivnije (oko 6%, 6.942 lica) i to samo u seoskim naselja (oko 22%, 13.825 lica), dok se gradska populacija povećala za oko 15% (6.883 lica).

Grafikon 1. Kretanje broja stanovnika u periodu od 1948. do 2011. godine u Podunavlju i po prostornim celinama

Poslednju deceniju 20. veka obeležila je politička i društvena kriza, socio-ekonomska tranzicija ubrzava već tada nepovoljne demografske trendove, a geopolitičke promene na prostoru bivše Jugoslavije prate novi migracioni tokovi – priliv velikog broja lica izbeglih sa prostora bivše Jugoslavije i interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije, uz istovremeno masovno napuštanje zemlje. Najveći deo Podunavlja beležio je negativan prirodni priraštaj (Tabela 1), samo deset opština su imale pozitivan, ali nizak priraštaj (ukupno 7.400 lica, od toga 5.300 u četiri beogradske opštine, stope od 0,1‰ do 1,5‰). Porast broja stanovnika u Gornjem (za 6.172 lica) i Srednjem Podunavlju (za 76.670) ostvaren je samo po osnovu migracione komponenta – uglavnom naseljavanjem izbeglog stanovništva. Na opadanje broja stanovnika u Donjem Podunavlju, migraciona komponenta je, takođe, imala znatno veći uticaj (-11.573 lica) u odnosu na prirodni priraštaj (-4.777 lica). Grad Novi Sad po prvi put ima veći porast broja stanovnika (38.173 lica) u odnosu na beogradsko područje (12.780 lica). Razlog je masovno iseljavanje u inostranstvo – po procenama iz Beograda je emigriralo oko 161.000 stanovnika (Rašević, Penev, 2006).

Tokom prve decenije 21. veka nastavljeni su i ubrzani negativni demografski procesi evidentirani tokom poslednje decenije 20. veka. Čitavo područje Podunavlja, izuzev Zemuna i Novog Sada, beleži negativan

prirodni priraštaj. Beograd i Novi Sad su bili dva najprivlačnija grada za migrante u Srbiji³. U beogradskim opštinama zabeležen je čak trostruko veći pozitivan migracioni saldo (103.116 lica) u odnosu na prethodnu deceniju (30.806 lica), a Novi Sad beleži povećanje za oko 10% (41.003 u odnosu na 37.476). Istovremeno, tranzicija u Srbiji najviše ugrožava mlado stanovništvo u unutrašnjosti i pograničnim područjima. Tipičan primer je opština Majdanpek koja u prvoj decenije 21. veka, po osnovu migracija, beleži smanjenje broja stanovnika za oko 20% (oko 3.500). Ovo je direktna posledica pogoršanja egzistencijalnih uslova (ekonomski „krah“ jedinog razvojnog giganta – RTB), čime se intenziviralo iseljavanje, uglavnom mladog obrazovanog stanovništva. Jačanje emigracije beleže i ostale pogranične opštine (npr. Sombor 4.166 lica, Bačka Palanka 2.337 lica).

Tabela 1. Uticaj prirodne i migracione komponente na promene broja stanovnika u periodu od 1991. do 2002. i od 2002. do 2011. godine⁴

Područje, region, grad/opština	Broj stanovnika po popisima			Promena po međupopisnim periodima					
				ukupno		prirodni priraštaj		migracioni saldo	
	1991	2002	2011	1991-2002	2002-2011	1991-2002	2002-2011	1991-2002	2002-2011
REPUBLIKA SRBIJA	7.576.837	7.498.001	7.186.862	-78.836	-311.139	-162.411	-311.787	83.575	648
PODUNAVLJE U SRBIJI	2.628.518	2.687.849	2.734.848	59.331	46.999	-49.701	-78.485	109.032	125.484
- Gornje Podunavlje	236.716	242.892	214.919	6.176	-27.973	-1.2695	-17.185	18.871	-10.788
- Srednje Podunavlje	2.254.146	2.323.651	2417611	69.505	93.960	-32.229	-49.898	101.734	143.858
- Donje Podunavlje	137.656	121.306	102.318	-16.350	-18.988	-4.777	-11.402	-11.573	-7.586
Region Vojvodine u zoni Podunavlja	965.397	1.032.409	1.021.266	67.012	-11.143	-28.165	-35.982	95.177	24.839
Apatin	31.850	32.813	28.929	963	-3884	-1.821	-2.384	2.784	-1.500
Odžaci	36.189	35.582	30.154	-607	-5.428	-2.194	-3.271	1.587	-2.157
Sombor	94.081	97.263	85.903	3.182	-11.360	-5.629	-7.194	8.811	-4.166
Bač	16.559	16.268	14.405	-291	-1.863	-829	-1.235	538	-628
Bačka Palanka	58.037	60.966	55.528	2.929	-5.438	-2.222	-3.101	5.151	-2.337
Bački Petrovac	15.293	14.681	13.418	-612	-1.263	-1.017	-967	405	-296
Beočin	14.693	16.086	15.726	1.393	-360	91	-501	1.302	141
Novi Sad	261.121	299.294	341.625	38.173	42.331	697	1328	37.476	41.003
Sremski Karlovci	7.403	8.839	8.750	1.436	-89	-136	-373	1.572	284
Titel	15.896	17.050	15.738	1.154	-1.312	-636	-904	1.790	-408

³ Poređenja radi, regionalni centri Niš i Kragujevac beleže znatno manji migracioni saldo (15.043 i 7.461 lica).

⁴ U Popisu iz 2002. godine primenjena je nova metodologija, prema kojoj se stanovništvo koje boravi u inostranstvu duže od godinu dana ne računa u stalno stanovništvo (oko 130.000 stanovnika Podunavlja). Radi poređenja demografskih promena i za Popis iz 1991. godine korišćeni su podaci prema novoj metodologiji.

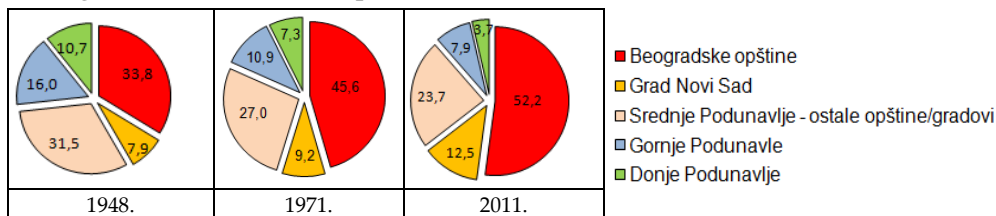
Područje, region, grad/opština	Broj stanovnika po popisima			Promena po međupopisnim periodima					
				ukupno		prirodni priraštaj		migracioni saldo	
	1991	2002	2011	1991- 2002	2002- 2011	1991- 2002	2002-2011	1991- 2002	2002- 2011
Zrenjanin	134.252	132.051	123.362	-2.201	-8.689	-7.312	-6.035	5.111	-2.654
Indija	42.849	49.609	47.433	6.760	-2.176	-1.386	-2.384	8.146	208
Stara Pazova	55.871	67.576	65.792	11.705	-1.784	-476	-1.539	12.181	-245
Bela Crkva	21.845	20.367	17.367	-1.478	-3.000	-849	-1.456	-629	-1.544
Kovin	36.924	36.802	33.722	-122	-3.080	-1.487	-2.227	1.365	-853
Pančevo	122.534	127.162	123.414	4.628	-3.748	-2.959	-3.739	7.587	-9
Grad Beograd u zoni Podunavlja	1.336.643	1.349.423	1.427.721	12.780	78.298	-18.026	-24.818	30.806	103.116
Voždovac	156.373	151.768	158.213	-4.605	6.445	-3.737	-4.733	-868	11.178
Vračar	67.438	58.386	56.333	-9.052	-2.053	-6.031	-3.964	-3.021	1.911
Grocka	65.735	75.466	83.907	9.731	8.441	1.198	-91	8.533	8.532
Zvezdara	135.694	132.621	151.808	-3.073	19.187	-1.871	-1.357	-1.202	20.544
Zemun	146.101	153.464	168.170	7.363	14.706	1.025	-699	6.338	15.405
Novi Beograd	218.633	217.773	214.506	-860	-3.267	-951	-4.092	91	825
Palilula	150.208	155.902	173.521	5.694	17.619	-1.025	-1.676	6.719	19.295
Rakovica	96.300	99.000	108.641	2.700	9.641	1.371	-1.567	1.329	11.208
Savski Venac	45.961	42.505	39.122	-3.456	-3.383	-3.591	-2.091	135	-1.292
Stari Grad	68.552	55.543	48.450	-13.009	-7.093	-5.936	-3.629	-7.073	-3.464
Surčin	35.391	38.487	43.819	3.096	5.332	-184	-323	3.280	5.655
Čukarica	150.257	168.508	181.231	18.251	12.723	1.706	-596	16.545	13.319
Region Južne i Istočne Srbije u zoni Podunavlja	326.478	306.017	285.861	-20.461	-20.156	-3.510	-17.685	-16.951	-2.471
Požarevac	78.054	74.902	75.334	-3.152	432	213	-2.742	-3.365	3.174
Smederevo	110.768	109.809	108.209	-959	-1.600	1.054	-3.541	-2.013	1.941
Kladovo	26.714	23.613	20.635	-3.101	-2.978	-555	-2.175	-2.546	-803
Majdanpek	26.952	23.703	18.686	-3.249	-5.017	27	-1.430	-3.276	-3.587
Negotin	50.139	43.418	37.056	-6.721	-6.362	-3.279	-4.878	-3.442	-1.484
Veliko Gradište	22.969	20.659	17.610	-2.310	-3.049	-582	-1.881	-1.728	-1.168
Golubac	10.882	9.913	8.331	-969	-1.582	-388	-1.038	-581	-544

Izvor: Podaci RZS: Popis stanovništva domaćinstava i stanova 2011. godine, knjiga 20 - Usporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. i, 2011. Prirodno kretanje stanovništva u Republici Srbiji 1961-2010, podaci po opštinama, Beograd, 2012.

Sumarno, period nešto veći od šest decenija (1948-2011) u Podunavlju su obeležile demografske promene, prema dinamici i smeru vrlo različite po prostornim celinama i opštinama/gradovima, što je vodilo ka sve jačoj polarizaciji prostora (Grafikon 2).

U Donjem Podunavlju zabeležena je izrazita depopulacija, najveći gubitak stanovništva. Tome su doprineli uglavnom nerazvijena urbana mreža i nedostatak jačeg centra koji bi zadržao stanovništvo. Zato su iseljavanjem mlađeg stanovništva (pretežno iz seoskih naselja) na rad u inostranstvo već od sedamdesetih godina, uz kontinuirani pad nataliteta (trend „bele kuge“) značajno oslabljeni ljudski resursi ovog prostora. Od 1948. do 2011. godine broj

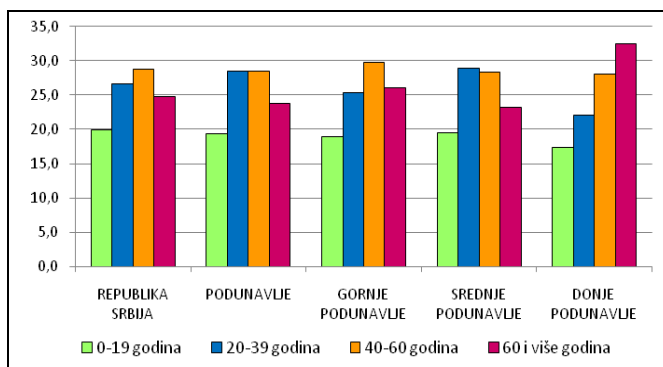
stanovnika se smanjio za oko 33% (49.315), najviše u opštinama Golubac (6.513 lica, 44%), Negotin (26.391, 42%) i Veliko Gradište (9.961, 36%). Gradska populacija se povećala više od dva puta (sa 18.359 na 44.196) i sa trendom opadanja u poslednjoj deceniji, dok se stanovništvo u ostalim/seoskim naseljima smanjilo za oko 56%, (sa 133.274 na 58.122). Takođe, u inostranstvu radi/boravi preko 25% stanovništva Donjeg Podunavlja (iz opštine Negotin oko 33%). U Gornjem Podunavlju depopulacija je bila slabijeg intenziteta (12.068, oko 5% u periodu 1948-2011), usporena doseljavanjem izbeglog stanovništva tokom devedesetih godina i sa značajnim razlikama među opštinama. I ovde porast beleže gradski centri (za oko 50%, sa 71.403 na 107.483) sa trendom opadanja u poslednjoj deceniji, dok je u ostalim/seoskim naseljima zabeležena depopulacija od oko 30% (sa 155.584 na 107.436). U četiri opštine broj stanovnika 2011. godine bio je manji u odnosu na 1948. godinu (Bač i Odžaci po 25%, Apatin za oko 8% i Somboru oko 5%). U Srednjem Podunavlju kontinualni demografski razvoj, praćen funkcijskim i prostornim razvojem, beleže beogradske opštine i Grad Novi Sad. Dominantna je beogradska aglomeracija gde je 2011.godine živelo preko polovine (52%) stanovništva Podunavlja (oko petine ukupnog stanovništva Republike Srbije), koja se na istoku povezuje sa Pančevom, jugoistoku sa smeđevsko-požarevačkom aglomeracijom, a na severozapadu sa Starom Pazovom, kao i novosadskom aglomeracijom u kojoj je koncentrisano oko 12% stanovništva Podunavlja. U Srednjem Podunavlju, manji broj stanovnika 2011. u odnosu na 1948. godinu imale su dve opštine: Kovin (oko 5%) i Bela Crkva (oko 30%).

Grafikon 2. Distribucija stanovništva Podunavlja po prostornim celinama 1948, 1971. i 2011. godine

Navedena demografska kretanja odrazila su se i na sastav stanovništva prema starosti i polu. Struktura prema starosti i polu ukazuje na postojeću i potencijalnu vitalnost područja i važna je odrednica demografskog razvoja (reprodukcija stanovništva), ekonomskog (formiranje radnog kontingenta) i socijalnog razvoja (pitanje zadovoljavanja povećanih zdravstvenih, socijalnih i drugih potreba i zahteva reforme u mnogim oblastima) (Jokić, 2013). Konstantno opadanje učešća mladog stanovništva (0-19 godina) i povećanje

učešća stanovništva starijeg od 60 godina, različitog intenziteta po prostornim celinama, dovelo je do povećanja razlika među njihovim ljudskim resursima. U Srednjem Podunavlju, 2011. godine, mlado stanovništvo je činilo oko petinu stanovništva (19,5%), u Gornjem 18,9%, a u Donjem Podunavlju 17,4%. Razlike u učešću stanovništva sa 60 i više godina su mnoge veće (Grafikon 3). U Srednjem Podunavlju stanovništvo ove starosne dobi učestvuje sa 23,2%, u Gornjem sa 26,0%, a u Donjem Podunavlju svaki treći stanovnik (32,4%) ima preko 60 godina.

Grafikon 3: Starosna struktura stanovništva u Podunavlju i po prostornim celinama – Popis iz 2011. godine

Na dostignuti nivo starenje ukazuje i indeks starenja (odnos stanovništva starijeg od 60 godina i stanovništva 0-19 godina). Sa indeksom starenja od 1,9 (prosek Republike 1,2), Donje Podunavlje ima najstarije stanovništvo. U opštinama Negotin i Kladovo indeks je veći od 2,0 (prosečna starost 47 godina), a u seoskim naseljima populacija je znatno starija – prosečna starost 52 i 50 godina, indeks starenja iznosi 3,5 i 2,9 (u proseku na jedno lice mlađe od 19 godina dolaze tri osobe starosti 60 i više godina). U Gornjem Podunavlju vrednost indeksa se kreće od 1,2 u opštini Bač do 1,5 u opštini Odžaci i gradu Somboru, a u selima između 1,5 i 1,6 (prosečna starost 44 godine). U proseku, „najmlađu“ populaciju imaju Grad Novi Sad i beogradske opštine Surčin i Grocka (indeks 0,9 i 1,0; prosečna starost 40 godina).

4. DEMOGRAFSKI RESURSI PODUNAVLJA

Radi lakše identifikacije, procene i poređenja ljudskih potencijala opština/gradova u Podunavlju urađena je valorizacija demografskih resursa primenom sintetičkog indikatora – indeks demografskih resursa⁵. Prema dobijenim vrednostima indikatora jedinice lokalne samouprave su rangirane,

⁵ Metodološki okvir za izračunavanje definisao je Ivo Nejašmić (Preuzeto iz Vojnović, 2009).

pa se tako preko tipologije teritorijalnih jedinica iskazuje i prostorna dimenzija osobenosti/karakteristika ljudskih resursa.

U izračunavanju indeksa demografskih resursa (Id) uključeno je devet osnovnih indikatora koje se svode na četiri konstruktivna/izvedena indikatora.

Konstruktivni/izvedeni indikator	Osnovni indikator
1. Indeks vitalnosti	$Iv = \frac{f \times P_{20-39}}{m \times P_{+65}}$ <p>opšta stopa (ženskog) fertiliteta (f)</p> $f = \frac{N}{P_{f(15-49)}} \times 1000$ <p>N – prosečan broj živorođene dece u period 2002-2011 $P_{f(15-49)}$ – fertilni kontingent žena</p> <hr/> <p>opšta stopa mortaliteta (m)</p> $m = \frac{M}{P} \times 1000$ <p>M –prosečni broj umrlih u period 2002-2011 P - ukupan broj stanovnika 2011. godine</p> <hr/> <p>P_{20-39} - učešće stanovništva starosti 20-39 godina u ukupnom stanovništvu – Popis iz 2011. $P_{20-39} = (P_{20-39}/P_n) \times 100$</p> <hr/> <p>$P_{65+} = (P_{65+}/P_n) \times 100$ P_{65+} – učešće stanovništva starosti 65 i više godina u ukupnom stanovništvu – Popis iz 2011. godine</p>
2. Indeks obrazovanosti	$Io = \frac{O_{II} \times O_{III}}{O_I \times 10}$ <p>$<O_I = (<O_I/P_{15+}) \times 100$ $O_{II} = (O_{II}/P_{15+}) \times 100$ $O_{III} = (O_{III}/P_{15+}) \times 100$</p> <p>$<O_I$ –stanovništvo starosti 15 i više godina koje nema završeno primarno obrazovanje – Popis iz 2011. O_{II} –stanovništvo starosti 15 i više godina sa završenim sekundarnim obrazovanjem – Popis iz 2011. O_{III} –stanovništvo starosti 15 i više godina sa završenim tercijarnim obrazovanjem – Popis iz 2011. P_{15+} – ukupno stanovništvo sa 15 i više godina – Popis iz 2011.</p>
3. Mlađe žensko fertilno stanovništvo	$P_{f(20-39)} = \frac{P_{f(20-39)}}{P_f} \times 100$ <p>$P_{f(20-29)}$ – ženskog stanovništva starosti 20–29 godina P_f – ukupno žensko stanovništvo 2011. godine</p>
4. Promena broja stanovnika	$P_{2011/2002} = \frac{P_{2011}}{P_{2002}}$ <p>P_{2011} – broj stanovnika 2011. godine P_{2002} – broj stanovnika 2002. godine</p>

Indeks demografskih resursa

$$Id = [(Io + P_{f(20-39)}) \times P_{2011/2002}] \times Iv$$

4.1. Analiza komponenti indeksa demografskih resursa

Analiza indikatora na nivou opština/gradova potvrdila je postojanje velikih razlika u demografskim obeležjima i procesima, odnosno ukupnim ljudskim resursima u zoni Podunavlja. Očekivano su vidljive razlike između tri prostorne celine (Gornje, Srednje i Donje Podunavlje) kao i administrativnih jedinica/lokalnih samouprava (Tabela 2).

Tabela 2. Opštine/gradovi Podunavlja prema pojedinim indikatorima i tipologija prema indeksu demografskih resursa (2011. godine)

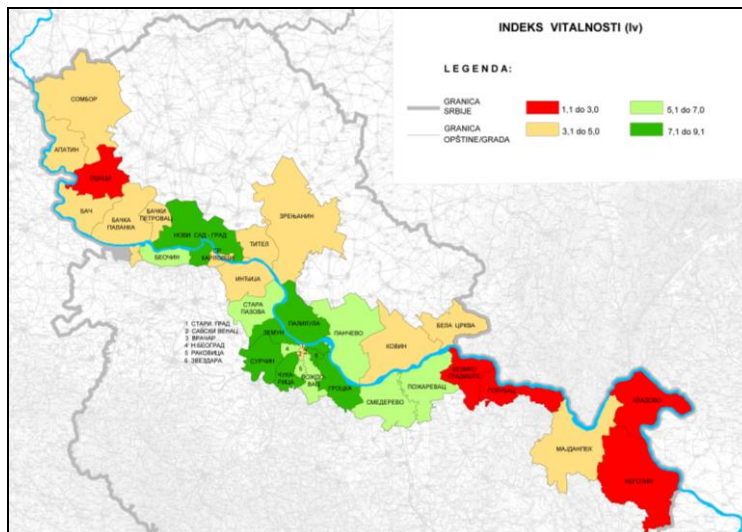
Područje, region, grad/opština	I ₀	P _f (20-39)	P _{2011/2002}	I _v	I _d	Tip
REPUBLIKA SRBIJA	5,81	12,20	0,96	4,72	81,47	
PODUNAVLJE U SRBIJI	14,92	12,80	1,02	5,67	160,86	B
Gornje Podunavlje	3,86	11,33	0,88	3,49	47,00	D
Srednje Podunavlje	19,58	13,10	1,04	6,30	213,79	A
Donje Podunavlje	1,14	9,46	0,84	2,15	19,14	E
<i>Region Vojvodine u zoni Podunavlja</i>	<i>8,41</i>	<i>12,97</i>	<i>0,99</i>	<i>5,63</i>	<i>118,96</i>	<i>B</i>
Apatin	3,53	11,22	0,88	3,50	45,41	D
Odžaci	2,75	11,32	0,85	2,84	34,03	E
Sombor	5,10	11,12	0,88	3,15	45,04	D
Bač	1,21	12,172	0,89	3,45	40,81	E
Bačka Palanka	4,24	11,51	0,91	4,59	65,74	D
Bački Petrovac	3,82	11,32	0,91	4,13	57,04	D
Beočin	2,65	12,03	0,98	5,81	83,70	C
Novi Sad	23,94	14,85	1,14	8,91	394,26	A
Sremski Karlovci	10,96	12,83	0,99	4,86	114,64	B
Titel	1,33	11,52	0,92	4,65	55,09	D
Zrenjanin	6,70	11,70	0,93	4,66	80,11	C
Indija	5,10	12,37	0,96	4,58	76,43	C
Stara Pazova	6,42	13,25	0,97	6,64	127,06	B
Bela Crkva	2,37	10,69	0,85	4,01	44,81	E
Kovin	1,89	12,26	0,92	4,42	57,39	D
Pančevo	7,88	12,84	0,97	6,01	121,04	B
<i>Grad Beograd u zoni Podunavlja</i>	<i>38,90</i>	<i>12,94</i>	<i>1,05</i>	<i>6,11</i>	<i>344,30</i>	<i>A</i>
Voždovac	42,06	13,02	1,04	5,17	296,73	A
Vračar	151,78	12,07	0,96	3,33	526,74	A
Grocka	8,52	13,80	1,11	9,12	226,11	A
Zvezdara	54,05	13,70	1,14	7,07	547,56	A
Zemun	23,51	12,81	1,10	7,48	297,55	A
Novi Beograd	69,35	12,45	0,98	5,73	461,87	A
Palilula	27,92	13,81	1,11	7,48	347,39	A
Rakovica	43,23	12,15	1,10	5,89	357,86	A
Savski Venac	104,46	12,77	0,92	4,49	483,13	A
Stari Grad	146,16	12,08	0,87	3,46	477,73	A
Surčin	7,14	13,90	1,14	8,40	200,83	A
Čukarica	36,00	13,06	1,08	7,5	396,07	A

Područje, region, grad/opština	Io	P _f (20-39)	P _{2011/2002}	Iv	Id	Tip
Region Južne i Istočne Srbije u zoni Podunavlja	2,51	11,34	0,97	3,94	50,86	D
Požarevac	4,10	11,91	1,01	5,29	85,16	C
Smederevo	4,12	12,73	0,99	6,15	102,02	B
Kladovo	1,22	9,27	0,87	2,16	19,77	F
Majdanpek	1,70	10,91	0,79	3,46	34,43	E
Negotin	1,17	8,69	0,85	1,73	14,60	F
Veliko Gradište	0,76	10,13	0,84	2,34	21,84	E
Golubac	0,65	8,73	0,84	1,85	14,68	F

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka RZS, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011, knjiga 2- Starost i pol; knjiga 3 - Školska sprema, pismenost i školska pismenost, Prirodno kretanje stanovništva u Republici Srbija 1931-2010, podaci po opštinama.

Indeks vitalnosti

Indeks vitalnost (Iv), pokazuje stvarnu i potencijalnu biodinamiku stanovništva. On je sinteza indikatora prirodnog kretanja stanovništva i indikatora starosne strukture stanovništva. U Podunavlju, 2011. godine, indeks vitalnosti je iznosio 5,67 i neznatno je veći od proseka u Srbiji (4,72). Srednje Podunavlje ima znatno veću vrednost (6,30) u odnosu na Gornje (3,49) i tri puta veću u odnosu na Donje Podunavlje (2,15). Od 35 opština/gradova, čak njih 19 ima vrednost indeksa ispod državnog proseka. Najviše vrednosti indeksa imaju, očekivano, beogradske opštine (izuzev opština Vračar, Stari Grad i Savski Venac) i Grad Novi Sad (8,9). Apsolutno najniže vrednosti beleže opštine Negotin (1,73) i Golubac (1,85) koje karakterišu najveće učešće stanovništva starijeg od 65 godina (26% i 24%) i najviše stope smrtnosti (21,7‰ i 20,6‰ u periodu 2002-2011).

Slika 1. Indeks vitalnosti po opštinama/ gradovima u Podunavlju 2011.godine

Indeks obrazovanosti

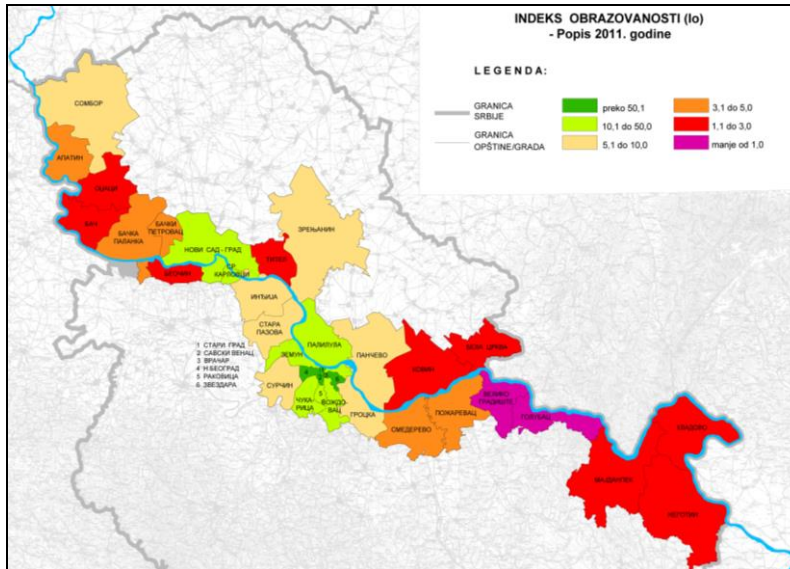
Dostignuti nivo obrazovanosti stanovništva pokazatelj je kvaliteta raspoloživih potencijala ljudskih resursa kao nosioca ekonomskog i socijalnog razvoja svake lokalne samouprave, pa ulaganja u ljudski kapital postaje sve važniji. Obrazovanje i doživotno učenje je ustanovljeno kao temelj za ostvarivanje ciljeva održivog ekonomskog razvoja i postizanje socijalne kohezije. Naime, u društvu znanja (*knowledge society*) i ekonomiji zasnovanoj na znanju (*knowledge based economy*) opšti cilj obrazovanja je unapređenje i razvoj potencijala ljudskog kapitala.

Indeks obrazovanosti (I_o) u Podunavlju (2011. godine) iznosi je 14,9 i veći je od proseka u Republici (5,8). Vrednost indeksa obrazovanosti u Gornjem (3,90), a posebno u Donjem Podunavlju (1,10), višestruko je manja od proseka u Podunavlju i Republici Srbiji. U Donjem Podunavlju nepotpuno primarno obrazovanje (O_I) ima čak 26,8% stanovnika sa 15 i više godina, 34,9% ima sekundarno (O_{II}), a tek 8,7% tercijarno obrazovanje (O_{III}) i sa veoma velikim razlikama između gradskih i ostalih/seoskih naselja (Tabela 3). U Gornjem Podunavlju odnosi su nešto povoljniji ($O_I = 14,2\%$, $O_{II} = 50,6\%$, $O_{III} = 10,8\%$), dok je u Srednjem Podunavlju učešće lica sa nepotpunim obrazovanjem ispod proseka (6,7%), a natprosečno učešće sa tercijarnim obrazovanjem (25,2%).

Tabela 3. Učešće stanovništva starijeg od 15 godina prema dostignutom nivou obrazovanja u Podunavlju, po prostornim celinama i tipu naselja – Popis iz 2011. godine

	Nepotpuno primarno obrazovanje (O_I)	Sekundarno obrazovanje (O_{II})	Tercijarno obrazovanje (O_{III})
REPUBLIKA SRBIJA	13,7	48,9	16,3
gradska naselja	7,0	53,4	23,2
ostala naselja	23,4	42,4	6,1
Podunavlje - ukupno	8,1	51,5	23,5
gradska naselja	5,2	52,6	28,5
ostala naselja	17,4	48,0	7,7
Gornje Podunavlje	14,2	50,6	10,8
gradska naselja	9,7	55,3	15,5
ostala naselja	18,7	45,9	6,2
Srednje Podunavlje	6,7	52,3	25,2
gradska naselja	4,8	52,4	29,5
ostala naselja	14,5	51,6	8,7
Donje Podunavlje	26,8	34,9	8,7
gradska naselja	10,1	51,9	16,6
ostala naselja	38,3	23,2	3,3

Slika 2. Indeks obrazovanosti po opštinama/gradovima u Podunavlju 2011. godine

Mlađi fertilni kontingent

Učešće mlađeg ženskog fertilnog stanovništva (20–29 godina), u većini gradova/opština ima vrednosti oko proseka u Republici (12,2%). Raspon učešća mlađeg fertilnog kontingenta nije tako veliki – kreće se od 8,7% u opštinama Negotin i Golubac do 14,9% u Novom Sadu. Ovaj indikator ne pokazuje tako izrazitu prostornu koncentraciju kao što je to kod indeksa obrazovanosti. Naime, u opštinama/gradovima u Podunavlju prisutna je „homogenizacija“ na nivou uglavnom niskih vrednosti, pa ovaj indikator u maloj meri utiče na ukupnu vrednost indeksa demografskih resursa.

3.2. Tipologija opština/gradova prema indeksu demografskih resursa

Prema vrednostima indeksa demografskih resursa opštine/gradovi su razvrstane u šest tipova.

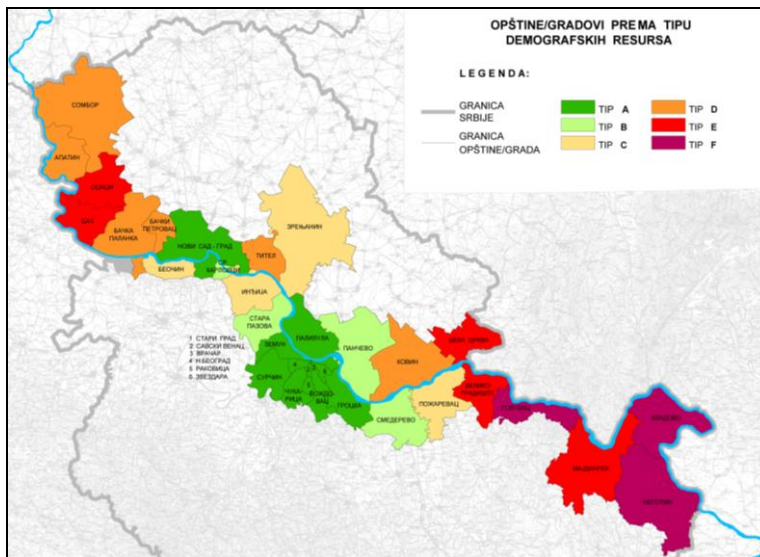
Tabela 4. Tipologija prema indeksu demografskih resursa*

Oznaka	Tip	Obeležja/karakteristike	Id
A	izrazito povoljni demografski resursi	izrazito dobra demografska obeležja i potencijali, imigracija, vrlo visok nivo obrazovanosti	≥ 220
B	povoljni demografski resursi	vrlo dobra demografska obeležja i potencijali, visok nivo obrazovanosti	$100,0 \leq Id \leq 219,9$
C	prosečno dobri demografski resursi	pretežno dobra demografska obeležja i potencijali, uglavnom prosečan nivo obrazovanosti	$70,0 \leq Id \leq 99,9$
D	slabi demografski resursi	delimično dobra demografska obeležja i potencijali, uglavnom nizak nivo obrazovanosti	$45,0 \leq Id \leq 69,9$

Oznaka	Tip	Obeležja/karakteristike	Id
E	vrlo slabi demografski resursi	vrlo slaba demografska obeležja i potencijali, uglavnom vrlo nizak nivo obrazovanosti	$20,0 \leq Id \leq 44,9$
F	izrazito slabi demografski resursi	izrazito slaba demografska obeležja i potencijali „socio-demografska depresija“, izrazito nizak nivo obrazovanosti	$Id \leq 19,9$

Izvor: Tipologija (vrednost Id) preuzeta iz Regionalnog prostornog plana Autonomne pokrajine Vojvodine do 2020. godine („Službeni list AP Vojvodine“, br. 22/2011), korigovana prema tipologiji Vojnović (2012:193) i Nejašmić, Mišetić (2010:57).

Tip A – izrazito povoljni demografski resursi. Ovom tipu pripadaju beogradske opštine i Grad Novi Sad. Indeksi demografskih resursa uglavnom su duplo veći od proseka za Podunavlje u celini (ID - 160,9) i više od četiri puta od republičkog proseka (ID - 81,5). Zajedničko obeležje im je imigracija i vrlo visok nivo obrazovanosti (osim opština Surčin i Grocka, koje imaju najveće vrednosti indeksa vitalnosti i najmlađu populaciju).

Slika 3. Opštine/ gradovi u Podunavlju prema tipu demografskih resursa

Tip B – područja sa povoljnim demografskim resursima. Ovom tipu pripadaju gradovi Pančevo i Smederevo i opštine Stara Pazova i Sremski Karlovci, sve u Srednjem Podunavlju i direktnom kontaktu sa Beogradom i Novim Sadom. Najveći indeks ima Stara Pazova (ID=127,1), a najmanji grad Smederevo (102,0). Demografski resursi su vrlo dobri, uglavnom imaju pozitivan migracioni saldo, a u poslednjem međupopisnom periodu beleže stagnaciju. Vrednosti indeksa obrazovanosti su iznad republičkog proseka, osim na području grada Smedereva (4,10) gde je, kao i u ostalim opštinama, velika razlika između obrazovanosti stanovništva u gradskom centru (10,1) i ostalim/seoskim naseljima (0,9).

Tip C – područja sa prosečno dobrim demografskim resursima. Ovom tipu pripadaju gradovi Požarevac i Zrenjanin i opštine Beočin i Indija. Indeks demografskih resursa kreće se od 76,4 u Indiji do 85,2 u gradu Požarevcu. Karakteriše ih stagnacija (samo Zrenjanin beleži opadanje), ostali indikatori su najvećim delom ispod republičkog proseka.

Tip D – područja sa slabim demografskim resursima. Obuhvataju šest opština (sve u Vojvodini) – Sombor, Apatin i Bačka Palanka u Gornjem i Bački Petrovac, Kovin i Titel u Srednjem Podunavlju. Najveću vrednost indeksa ima Bačka Palanka (65,74), a najnižu, i na donjoj granici, grad Sombor (45,04) i opština Apatin (45,41). Ovaj tip karakteriše depopulacija, uglavnom nizak nivo obrazovanosti (od 0,72 i 1,02 u opštinama Titel i Kovin, a do 3,25 u Somboru).

Tip E – vrlo slabi demografski resursi. Ovom tipu pripada pet opština, sve pogranične: Odžaci i Bač u Gornjem Podunavlju, Bela Crkva u Srednjem i Majdanpek i Veliko Gradište u Donjem Podunavlju. Najveću vrednost indeksa demografskih resursa ima opština Bela Crkva (44,8), a najnižu opština Veliko Gradište (21,8). Karakteriše ih izrazita depopulacija u poslednjem međupopisnom periodu, čime su značajno oslabljeni ljudski resursi, pa su i vrednosti svih indikatora ispod republičkog proseka.

Tip F – područja sa izrazito slabim demografskim resursima. Najslabije ljudske resurse u Podunavlju imaju opštine Kladovo, Negotin i Golubac. Višedecenijske snažne migracije stanovništva, pretežno usmerene ka inostranstvu, i kontinuirano opadanje broja stanovnika, glavni su razlog demografske depresije ovog područja. U ovim opštinama danas živi starije (trećina stanovništva ima 60 i više godina), manje obrazovano stanovništvo (svako osmo lice u radnom kontingentu 20-64 godine ima nepotpuno primarno obrazovanje, a preko četvrtine završenu samo osnovnu školu) što jeste ograničavajući činilac za dalji razvoj ovog prostora.

5. ZAKLJUČAK

Procesi demografskog i socioekonomskog razvoja lokalnih samouprava na području Podunavlja međusobno se veoma razlikuju u pogledu kretanja stanovništva i demografskih resursa, kao i socijalnim, ekonomskim i opštim prostornim transformacijama. Predočena analiza populacionih potencijala na nivou opština/gradova potvrdila je velike prostorne razlike, odnosno izrazitu prostornu polarizaciju u pogledu ljudskih resursa između Beograda i Novog Sada i ostatka područja Podunavlja i Republike Srbije. Ovakva

polarizacija posledica je višedecenijskog zanemarivanja prostorne dimenzije demografskih tokova i procesa i odsustva politike regionalnog razvoja, koja uključuje i populacionu politiku.

Zahvaljujući razvijenosti i jačanju administrativnih, ekonomskih, kulturno-prosvetnih i uslužnih funkcija, beogradske opštine i Grad Novi Sad beleže najveći demografski razvoj, raspolažu najvećim razvojnim potencijalima, uključujući i ljudske resurse (najveće vrednosti indeksa demografskih resursa – tip A). Kvalifikaciona struktura i koncentracija stanovništva mogu da obezbede adekvatnu ponudu radne snage u skladu sa razvojem privrede i usluga. Povoljne ljudske resurse (tip B) imaju i dva grada (Pančevo i Smederevo) i opštine Stara Pazova i Sremski Karlovci. Prostorno ova dva tipa (A i B) obuhvataju oko 28%, a u njima su koncentrisane skoro dve trećine (62%) stanovništva Podunavlja.

Nasuprot ovome su područja sa indeksom demografskih resursa D, E i F (ukupno 14 lokalnih samouprava) koje karakteriše depopulacija, uglavnom ispodprosečna vitalnost i obrazovanost stanovništva (naročito kod tipa F). Ovi tipovi obuhvataju oko 54% površine i nešto više od trećine (34%) stanovništva Podunavlja, zastupljeni su u Gornjem i Donjem Podunavlju i četiri opštine u Srednjem Podunavlju (Bela Crkva, Kovin, Titel i Bački Petrovac). Dalje smanjivanje broja stanovnika na ovim područjima jačaće poremećaje u strukturnim obeležjima ljudskih resursa, sa direktnim posledicama na ekonomski i socijalni razvoj. Zbog nepovoljne starosne strukture (vitalnost populacije) očekuje se nastavak opadanja broja stanovnika, a prioritet je zaustavljanje iseljavanja mladog radno sposobnog stanovništva (pojačana emigracija iz gradskih centara u poslednjoj deceniji) i podsticanje doseljavanja kako bi se ublažile negativne tendencije. Nužno je sistematsko i osmišljeno delovanje na revitalizaciji ovog prostora razradom adekvatnih mera i politika podrške (ekonomskih, socijalnih, demografskih) u jačanju lokalnih zajednica.

U Srbiji je u poslednjoj deceniji usvojen veliki broj strategija i akcionih planova usmerenih prema različitim grupama i kategorijama stanovništva (žene, deca, omladina, stari, siromašni). Među brojnim strategijama usvojenim u Srbiji u poslednjoj deceniji su Strategija za podsticanje rađanja (2008) i Strategija za upravljanje migracijama (2009), a prvi put je donet dokument Migracioni profil Republike Srbije (2012) kao instrument koji će pomoći državnim akterima u planiranju adekvatnih migracionih politika. Kakve će rezultate postići primena usvojenih dokumenata u

podsticanju prirodnog rasta stanovništva i zadržavanju stanovništva, kao i drugih razvojnih dokumenata, umnogome zavisi od ekonomske situacije, ali i međusobne koordinacije demografskog i regionalnog koncepta razvoja Podunavlja i Srbije.

6. LITERATURA

- Vojnović, N. (2012) Demografski resursi općina i gradova Istarske županije, ANNALES Ser. hist. sociol. 22 2012 1, www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC.../PDF
- Đorđević, D., Tošić, D., Đorđević, J. (1998) „Nodalni regioni kao modeli za planiranje Podunavlja“, Zbornik radova sa naučnog skupa „Podunavlje u Srbiji – planiranje održivog razvoja i korišćenja resursa“, Udruženje urbanista Srbije, Beograd, str. 207.
- Jokić, V. (2013) Prostorni raspored i starosna struktura kao faktor ograničenja (ravnomernog) razvoja Srbije, Arhitektura i urbanizam br. 38, IAUS, Beograd
- Nejašmić, I., Mišetić, R. (2010) „Sintetični pokazatelj demografskih resursa: doprinos tipologiji hrvatskog prostora“, Hrvatski geografski glasnik 72/1 http://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=4441
- Perišić, D. (1998) „O podunavskoj orijentaciji Srbije, teze za saopštenje“, Zbornik radova sa naučnog skupa „Podunavlje u Srbiji – planiranje održivog razvoja i korišćenja resursa“, Udruženje urbanista Srbije, Beograd, str. 1-4.
- Prostorni plan Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 13/96
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011, knjiga 2- Starost i pol, Republički zavod za statistiku
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011, knjiga 3 - Školska sprema, pismenost i školska pismenost, Republički zavod za statistiku
- Prirodno kretanje stanovništva u Republici Srbiji 1931-2010, podaci po opštinama, Republički zavod za statistiku, 2012.
- Radovanović, S. (1995) Stanovništvo gradova i sela u Srbiji posle Drugog svetskog rata, Glasnik etnografskog instituta SANU, knj. XLIV, Beograd, str. 55-60.
- Rašević, M., Penev, G. (2006) „Demografska slika Beograda na početku 21. veka“, Stanovništvo 1/2006, Beograd, str. 81-96.
- Regionalni prostorni plan AP Vojvodine do 2020. godine, „Službeni list AP Vojvodine“, br. 22/2011.
- Šećerov, V., Nevenić, M. (2004) „Podunavlje u Srbiji kroz istoriju do danas – kratak prikaz“, Glasnik srpskog geografskog društva, Sveska LXXXIV, br. 2, Beograd, str. 223-230.